

VNÍMANIE ETNICITY VO VEDOMOSTIACH MATEJA BELA

Imrich NAGY

Univerzita Mateja Bela
Filozofická fakulta
Katedra histórie
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Imrich.Nagy@umb.sk

NAGY, Imrich. Perception of ethnicity in Matej Bel's Knowledge. In Knowledge of contemporary Kingdom of Hungary (*Notitia Hungariae Novae*) written in Latin, Matej Bel (Mathias Belius, Bél Mátyás) gives a detailed geographic, historical and ethnographic description of particular Hungarian counties from the position of 18's century man (the project of his Knowledge is dated at 1723 - 1749). Ethnic identification and naming of inhabitants of particular counties and seats are part of this description. Ethnonyms Hungari, Germani and Slavi are the most frequent, but he also identifies members of other ethnic groups who lived in researched area: e.g. Bohemi, Moravi, Poloni, Croatae etc. However, the interpretation of these terms is not unequivocal in all cases. The most of questions are connected with understanding of ethnonyms Hungarus and Slavus. In the first case, Slovak historiography oscillates between political understanding (*natio Hungarica*, i.e. in the meaning of Hungarian citizenship) and ethnical (e.g. *lingua Hungarica*). In the second case, according to historical connections, we come across interpretations from the general name Slav to entirely specific Slovak. However, using these interpretative rules in Bel's work is not always unequivocal. Bel uses ethnonym Hungarus in the opposition to other ethnonyms as a distinctive characteristic. Slavi, who are perceived as a part of Hungari, are exception (expressed by stressing of *nostris Slavi*). Subsequently, he assigns ethnic features to them (language, customs and history), which stresses their equality with Hungarians, who created common state with them. Bel also does not distinguish differences between terms Slav/Slovien and Slovak (that ethnonym we found in one case in the Latin form Slowakus). Only in exceptional cases, he uses specific term *Slavinus* that is equal to Slavs (*Venedi Slavique*). The starting point of his argumentation is the continuity of Slovak ethnic group since the times of Great Moravia.

Klíčové slová: Matej Bel (Mathias Belius, Bél Mátyás); etnonymá (Hungari, Slavi, Germani); vnímanie etnicity; historiografia; 18. storočie;

Keywords: Matej Bel (Mathias Belius, Bél Mátyás); Ethnonyms (Hungari, Slavi, Germani); Perception of Ethnicity; Historiography; 18th Century;

Komentované textové a jazykové sprístupňovanie¹ písaných historických prameňov a dobových naračných či dejepisných textov patrí medzi stále aktuálne úlohy

¹ Štúdiá je výstupom z riešenia grantu KEGA 016TTU-4/2017 *Kultúrne a historické pozadie vzniku latinských diel slovenskej proveniencie v období baroka*.

slovenskej historiografie. V tejto oblasti je totiž citeľný deficit najmä vo vzťahu k okolitému zahraničiu. V posledných rokoch sa takejto sústredenej a zaslúženej pozornosti dočkalo dielo Mateja Bela *Historické a zemepisné vedomosti o novom Uhorsku (Notitia Hungariae Novae historico-geographica)*.² Prvotný impulz vyšiel z pracoviska klasickej filológie Trnavskej univerzity, ktoré ponúklo odborné zázemie.³ Samotnej vydavateľskej iniciatívy sa však prekvapivo a na prvý pohľad netradične, ale vcelku úspešne chopilo regionálne Kysucké múzeum v Čadci. Dnes tak máme k dispozícii kompletne komentované bilingválne latinsko-slovenské edície *Vedomostí o troch stoliciach (Trenčianska, Liptovská a Oravská stolica)*⁴, vydanie štvrtého zväzku (*Turčianska stolica*) je vo finálnej fáze a súčasne sa začínajú realizovať edičné prípravy na vydanie nasledujúceho zväzku (*Zvolenská stolica*) v roku 2017. Táto chvályhodná edičná aktivita, ktorej výsledkom sú originálne (v niektorých prípadoch dokonca úplne prvé) jazykové interpretácie tohto Belovho diela v slovenčine, však súčasne opäť nastolila niektoré transkripčné, interpretačné a terminologické otázky, na ktoré neexistujú jednoznačné odpovede, či už ide o adaptáciu historických mien z uhorského prostredia, používanie pôvodných historických zemepisných názvov, resp. o korektnú interpretáciu etnoným.⁵ V našej štúdii sa bližšie pozrieme práve na túto poslednú problémovú oblasť a pokúsime sa zodpovedať otázku, ako vnímať a interpretovať etnonymá v Belových *Vedomostiach*.

Táto otázka nie je v odbornom diskurze novinkou. Nastolovaná bola predovšetkým v súvislosti s Belovým vzťahom k Slovensku a Slovákom a veľa priestoru získala spolu s inými témami pri príležitosti belovského 300-ročného

² Korešponduje to aj s iniciatívou maďarských kolegov z Historického ústavu Maďarskej akadémie vied, ktorí sa pod vedením Gergelya Tótha pustili do realizácie veľkého projektu textovokritickej edície kompletného diela *Notitia Hungariae novae*. Dosaiaľ vyšli dva zväzky: BELIUS, Mathias. *Notitia Hungariae novae historico geographica comitatum ineditorum tomus primus in quo continentur Comitatus Arvensis et Comitatus Trentiniensis*. Textum recensuerunt et notisque instruxerunt Ladislaus GLÜCK, Zoltánus GŐZSY, Gregorius TÓTH. Budapestini: Sumptibus Instituti Historici Academiae Scientiarum Hungaricae ac Archivi Hungariae Regnicolaris, Anno MMXI; BELIUS, Mathias. *Notitia Hungariae novae historico geographica comitatum ineditorum tomus secundus in quo continentur Comitatus Soproniensis, Castriferrei, Szaladiensis et Vesprimiensis*. Textum recensuerunt et notisque instruxerunt Bernadett BENEI, Blasius DÉRI, Nicolaus Stephanus FÖLDVÁRI, Ladislaus GLÜCK, Zoltánus GŐZSY, Rudolphus JARMALOV, Gregorius TÓTH. Budapestini: Sumptibus Instituti Historici Sedis Centralis Studiorum Philosophicorum Academiae Scientiarum Hungaricae ac Archivi Hungariae Regnicolaris, Anno MMXII.

³ Katedra klasických jazykov na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity inštitucionálne zastrešila dva výskumné granty, ktoré okrem iných dosiahnutých výsledkov definovali aj vektory edície Belovho diela: KEGA č. 3/6254/08 *Monumentálne dielo uhorského polyhistora Mateja Bela Notitiae Hungariae novae historico-geographica I – V (Viedeň 1735 – 1742) a jeho význam*; KEGA č. 028TTU-4/2012 *Monumentálne historické dielo Mateja Bela a jeho využitie pre vzdelávanie*.

⁴ TURÓCI, Martin – NAGY, Imrich (eds.). *Matej Bel – Trenčianska stolica*. Čadca: Kysucké múzeum v Čadci, 2013; TURÓCI, Martin – KORDOŠ, Jozef (eds.). *Matej Bel – Liptovská stolica*. Čadca: Kysucké múzeum v Čadci, 2014; TURÓCI, Martin – NAGY, Imrich (eds.). *Matej Bel – Oravská stolica*. Čadca: Kysucké múzeum v Čadci, 2015.

⁵ Na tieto otvorené problémy i potrebu odbornej rozpravy k nim vo vzťahu k Belovmu dielu a jeho prekladu do slovenčiny upozorňuje aj: ŠKOVIERA, Daniel. Vektory edície. In ŠKOVIERA, Daniel – JURÍKOVÁ, Erika (eds.). *Sondy do Belových Vedomostí o súvekom Uhorsku*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2010, s. 26-27.

jubilea. Z autorov, ktorí sa tomuto problému venovali, uved'íme aspoň mená Jána Tibenského, Michala Eliáša či Konštantína Palkoviča.⁶ Svoj ohlas však má aj dnes (popri drobných kontextuálnych zmienkach) – napr. v ucelenejšej podobe u Miloty Florekovej.⁷

Bel vo svojom diele podáva podrobný zemepisný, historický a etnografický popis jednotlivých uhorských stolíc z pozície človeka 18. storočia (projekt jeho *Vedomostí* sa realizoval postupne v rokoch 1723 – 1749). Etnické identifikovanie a pomenovanie obyvateľov jednotlivých stolíc i konkrétnych sídiel je, samozrejme, dôležitou súčasťou tohto popisu, pre nás o to cennejšou, že v nejednom prípade ide o úplne prvé údaje tohto druhu, keďže pre dovtedy absentujúce súpisy obyvateľstva „nebolo presne známe, kde, koľko a akého obyvateľstva žije v Uhorsku, nevedelo sa presne, kde sa tiahnu etnické hranice“⁸. Najviac frekventované sú v Belových *Vedomostiach* etnonymá *Hungari*, *Germani*, *Slavi*, ale popri nich identifikuje aj príslušníkov iných etníc, ktoré na skúmanom území žili: napr. *Bohemi*, *Moravi*, *Poloni*, *Croatae* atď. Kým interpretácia etnoným, ako sú napr. *Bohemi* (Česi), *Poloni* (Poliaci) atď., nevyvoláva v žiadnej historickej či geografickej súvislosti pochybnosti, inak je to v prípade tých najfrekventovanejších, ktoré už na prvý pohľad ponúkajú alternatívne možnosti interpretácie: *Hungari* – *Uhri* – *Mađari*, *Germani* – *Germáni* – *Nemci*, *Slavi* – *Slovania* – *Slováci*.⁹ Významové chápanie týchto termínov však môže mať u Bela aj ďalšie polohy. Ukážme si to na príklade etnonyma *Germani*. Bel ho naozaj používa na súhrnné pomenovanie obyvateľstva strednej Európy na konci staroveku a počiatku stredoveku podobne, ako ho používali Rimania.¹⁰ Tento význam zdôrazňuje aj výrazom *populi/homines civitatis Germanicae* (národy Germánie).¹¹ Rovnaké etnonymum používa aj na označenie nemeckého meštianstva napríklad v banských mestách (*Germani Neosolienses*)¹², pritom si je však vedomý toho, že išlo o saských hostí (*Saxones hospites; Saxones nostri*)¹³. Termínom *Germani* však Bel popri priliehavejších a presnejších označeniach *Caesareani*; *milites Caesarei* označuje aj *labancov* v stavovských

⁶ TIBENSKÝ, Ján. Matej Bel a jeho vzťah k Slovákom. In Historický časopis, 1984, roč. 32, č. 2, s. 193-218. Ďalšie štúdie k tejto téme vyšli v rámci kolektívnej monografie: Matej Bel – doba, život, dielo. Bratislava: Veda, 1987. K tejto téme v nej nájdeme štúdie: TIBENSKÝ, Ján. Matej Bel a uhorské národy (s. 355-363); ELIÁŠ, Michal. Matej Bel a Slováci (s. 364-373) a PALKOVIČ, Konštantín. K názorom Mateja Bela na češtinu a slovenčinu (s. 374-382).

⁷ FLOREKOVÁ, Milota. Slováci v Bratislavskej stolici. In ŠKOVIERA, Daniel – JURÍKOVÁ, Erika (eds.). Sondy do Belových Vedomostí o súvekom Uhorsku. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2010, s. 79-88.

⁸ VÖRÖS, László. Problém s pojmom „starí Slováci“: Otázka narábania s etnonymami v historiografii. In História: Revue o dejinách spoločnosti, roč. 2010, č. 3-4, s. 92. Porovnaj tiež: JUHÁSZ, Antal. A korabeli népélet Bél Mátyás művében. In BÉL, Mátyás. Csongrád és Csanád megye leírása. A Móra Ferencz múzeum évkönyve, roč. 1980 – 1981, č. 2, s. 168.

⁹ ŠKOVIERA, ref. 4, s. 27.

¹⁰ Napríklad: „Atque, ad hunc modum, antiquissimos incolarum regionis nostrae, Germanos dico.“ BELIUS, Matthias. Comitatus Poseniensis. In Notitia Hungaria novae geographico historica. Partis primae, Cis-Danubianae, Tomus primus. Viennae Austriae 1735, s. 52.

¹¹ BELIUS, ref. 9, s. 52.

¹² TURÓCI – NAGY (2015), ref. 3, s. 218.

¹³ BELIUS, Matthias. Comitatus Zoliensis. In Notitia Hungaria novae geographico historica. Partis secundae, Cis-Danubianae, Tomus secundus. Viennae Austriae 1735, s. 412-413.

povstaniach.¹⁴ Analogicky na označenie *kurucov* používa etnonymum *Hungari*. Hoci tieto označenia zodpovedajú jazyku vojsk na jednotlivých stranách konfliktu, bolo by nepresné a nesprávne tvrdiť (ako to vlastne na prvý pohľad píše Bel), že v stavovských povstaniach bojovali Maďari s Nemcami.

V tejto súvislosti sa pozrime bližšie na to, v akých polohách Bel používa etnonymum *Hungari*, pri ktorom slovenská historiografia osciluje medzi chápaním politickým (*natio Hungarica*, t. j. v zmysle štátnej príslušnosti k uhorskému štátu) a národnostným (napr. *lingua Hungarica*). Bel etnonymum *Hungari* používa bez akéhokoľvek rozlíšenia na označenie maďarských kmeňov, ktoré si podmanili Karpatskú kotlinu, a aj na označenie obyvateľov súvekeho Uhorska. Pri prehľade obyvateľstva Bratislavskej stolice, ktorý možno považovať aj za všeobecný úvod do etnickej skladby obyvateľstva Uhorska, ich uvádza na prvom mieste (pred Nemcami, Slovákmi, Chorvátmi a Židmi)¹⁵, čím, samozrejme, zdôrazňuje ich dôležitosť¹⁶ a štátotvornú úlohu (*Hungari... rerum sint domini*)¹⁷. Neznamená to však, že by Bel všade kládol Maďarov na prvé miesto. Jeho kritériom je totiž majorita, a tak napríklad v Trenčianskej, Liptovskej, Oravskej či vo Zvolenskej stolici uvádza na prvom mieste Slovákov, vždy však zdôrazňuje ich vzťah k Maďarom. Tento vidí v rovine zväzku dvoch rovnocenných národov.¹⁸ Aj Bel sám sa stotožňuje s etnonymom *Hungari*¹⁹, čo v niektorých prípadoch vyjadruje explicitne použitím 1. osoby plurálu (*Iam enim eo vitio laboramus Hungari, quo dudum Germani coeperunt*).²⁰ Pravda, zvyčajne sú to prípady, keď vyslovuje kritiku – a použitím prvej osoby ju zmierňuje, akoby časť viny bral na seba.²¹

Už aj uvedené príklady ponúkajú argumenty, aby sme etnonymum *Hungari* aj v Belových *Vedomostiach* chápali v širšom politickom zmysle a interpretovali ho, ako je u nás zaužívané, termínom *Uhri*, keďže Bel do neho zahrňa, a to s osobitým dôrazom, aj Slovákov (*Hodie nominis Hungarici decus haud inique tuentur Liptovienses*).²² Podľa kontextu sa potom pristupuje k rozlíšeniu a interpretácii termínom *Maďari*, keď je zřejmé zúžené etnické chápanie etnonyma *Hungari*, napríklad vo vzťahu k Slovákom, Nemcom a pod. (*Detrectabant, nimirum, Germani Neosolienses, ad ius civitatis, et publicorum munerum Hungaros, et Slavos, admittere*).²³ Pravdaže, kontext nemusí byť jednoznačný, a tak sa stretávame aj s protichodnými interpretáciami (*Quod illi [nobiles Arvenses] trahunt, a communi nobilitatis Hungaricae indole*).²⁴ Kontext

¹⁴ Napríklad pri opise dejín mesta Zvolen; BELIUS, ref. 12, s. 467-469.

¹⁵ BELIUS, ref. 9, s. 47-50.

¹⁶ FLOREKOVÁ, ref. 6, s. 79.

¹⁷ V preklade: „Sú to Maďari, ktorí vládnu...“

¹⁸ TURÓCI – NAGY (2013), ref. 3, s. 84.

¹⁹ Napokon takto sa sám v roku 1704 zapísal aj do matriky študentov univerzity v Halle. ULIČNÝ, Ferdinand. Latinské etnonymá Slovákov v stredoveku a novoveku: Sclavi, Pannoni, Slavi. In *Historický časopis*, 2016, roč. 64, č. 3, s. 502.

²⁰ BELIUS, ref. 9, s. 50.

²¹ Porovnaj napríklad: „Qua in re, absumus omnino, ab cultissimarum nationum ingenio, quae maiores suos, non modo non patiuntur tenebris obsideri...“ TURÓCI – NAGY (2015), ref. 3, s. 234.

²² TURÓCI – KORDOŠ, ref. 3, s. 178.

²³ TURÓCI – NAGY (2015), ref. 3, s. 218.

²⁴ V našom preklade: „Toto majú [rozumej: oravskí šľachtici] spoločné s črtami *maďarskej* šľachty.“ TURÓCI – NAGY (2015), ref. 3, s. 104-105. V preklade Jozefa Minárika: „Túto vlastnosť prevzali

totiž súvisí aj s vnímaním tohto etnonyma Belom. Tu treba uviesť, že pre Bela je jednou zo základných determinujúcich kategórií etnika jazyk. Etnonymum *Hungari* teda definuje pomocou *lingua Hungarica*. A preto Bel automaticky skúma úroveň znalosti maďarčiny aj u Slovákov, ktorých k nim pričleňuje. Napríklad o obyvateľoch Oravskej stolice stroho konštatuje: „Po maďarsky nikto okrem šľachty a niekedy aj ich služobníctva nerozpráva...“; vzápätí analyzuje príčiny a nakoniec vyzdvihne pozitívne príklady: „A nepraje tomu ani to, že aj medzi šľachticmi nájdeš iba zopár takých, pre ktorých je maďarčina materinským jazykom. Nemôže sa to pripisovať výlučne na vrub ich prirodzeným danostiam, skôr zakorenenému zvyku hovoriť po slovensky. Ale tí, ktorí si už raz osvojili znalosť maďarčiny, veď je to aj vo verejnom záujme, rozprávajú tak výrečne ako tí najväčší majstri jazyka. Aj ja som veru naozaj dôverne poznal mužov, z ktorých sa maďarská reč rinula takým prúdom, ktorý v ničom nezaostával za mnohovravnosťou onoho rodáka spoza Tisy.“²⁵ Ak teda Bel používa etnonymum *Hungari*, používa ho vždy na označenie skupiny, o ktorej vie, resp. predpokladá, že jej reprezentanti ovládajú a pri komunikácii používajú maďarčinu. Analogicky to platilo pre etnonymum *Germani* a nemčinu, ako sme uviedli vyššie; a podobne slovenčina alebo *lingua Slavica* bude determinujúcou kategóriou pre etnonymum *Slavi*.

Bel používa toto etnonymum výlučne v podobe *Slavus*, hoci v starších historických prameňoch, ale aj v právnických dielach a úradných administratívnych písomnostiach z novovekého Uhorska napísaných v latinčine sa najčastejšie vyskytuje tvar *Scravi*.²⁶ Zaradil sa tak k prúdu slovenských vzdelancov 17. – 19. storočia, ktorí vedome upravili tvar tohto etnonyma, aby tomu následne podriadili aj jeho etymológiu a výklad obsahu.²⁷ Bel takýto výklad ponúka vo svojom predhovore k Doležalovej *Českej gramatike (Grammatica Slavico-Bohemica)*, kde v podstate preberá názory Johanna Christophu Jordana, že etnonymum *Slavus* má svoj pôvod v slove „sláva“.²⁸

Etnonymum *Slavus* u Bela označuje tak obyvateľov Nitrianskeho kniežatstva, ako aj slovenských obyvateľov uhorských stolíc. Robí to systematicky, aby zdôraznil kontinuitu slovenského osídlenia v tomto priestore: „Maďari totiž aj potom, keď si tento drsný horský kraj podmanili, dovolili ho obývať jeho obyvateľom Slovienom/Slovákom, ktorých prijali do spojeneckého zväzku. A tak Slovieni/Slováci tento kraj obývali trvalo. Dnešní obyvatelia sú potomkami predchádzajúcich,

zo spoločnej povahy uhorskej šľachty.“ BEL, Matej. Oravská stolica. Prekl. Jozef MINÁRIK. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2001, s. 45.

²⁵ „*Hungarice*, praeter nobiles, et quandoque horum famulitia, sermocinatur nemo... Quin et istud adversum est, raros, et in nobilibus esse, quibus, nativa, in pronunciando sermone *Hungarico*, sit indoles. Quin et istud adversum est, raros, et in nobilibus esse, quibus, nativa, in pronunciando sermone *Hungarico*, sit indoles. quod, non tam eorum ingenio tribuendum est, quam inveteratae consuetudini, fandi *Slavice*. At, qui semel, pro eo, ac res poscit, *Hungarica* imbiberunt, tam sunt facundi, quam qui maxime. Enim vero, novi, ex longa familiaritate, viros, quibus flumen orationis *Hungaricae* suppetebat, *Transtibiscano* illi, suppar.“ TURÓCI – NAGY (2015), ref. 3, s. 90-91.

²⁶ ULIČNÝ, Ferdinand. Etnonymy Sklávoi, Scravi, Slovien, Slováci, Slavania. In *Historický časopis*, 2012, roč. 60, č. 2, s. 314.

²⁷ ULIČNÝ, ref. 25, s. 325.

²⁸ BELIUS, Matthias. Praefatio Lectori benevolo. In DOLESCHALIUS, Paullus. *Grammatica Slavico-Bohemica*. Posonii: Typis Royerianis, An. 1746, s. 6.

premiešani s rôznymi etnikami.²⁹ Na porovnanie: pri označení obyvateľov Moravského kniežatstva uprednostňuje etnonymum *Maharenses*³⁰ vyskytujúce sa v prameňoch, kým na označenie obyvateľov Moravy v neskorších časoch používa výlučne etnonymum *Moravi*³¹. Na etnonymum *Slavinus* (*Slovan/Slovien*) natrafíme v Belových *Vedomostiach* iba výnimočne (... *Iazyges puta Metanastae Sarmaticum genus idiomatis, quale postea Slavinorum exstitit*).³² Na súhrnné pomenovanie *Protoslovanov* používa etnonymum *Sarmati*, kým pomenovanie *Venedi*, ktoré sa v prameňoch spomína už od 6. storočia³³, vníma v užšom zmysle a uvádza ho vždy v spojitosti s termínom *Slavi* (*Venedi Slavique*).³⁴ Bel teda pod etnonymom *Venedi* chápe *Slovanov*, ktorí sa usadili v priestore strednej Európy.³⁵ Za ich súčasť však už pokladá *Slovákov* (*Slavique*), ktorí sa od nich odčlenili a kontinuálne obývali územie Slovenska, až sa napokon pripojili k Uhorskému kráľovstvu. V jednom prípade na ich označenie dokonca použije aj latinizované etnonymum *Slowakus* (*cum gentili nomine Slowakos multum discretos a Vendis vocare decuisset*).³⁶ Bel, ktorý svoje dielo koncipuje z pozícií uhorskej štátnosti³⁷, používa na ich označenie aj spojenie *Slavi nostri*³⁸. Zvyčajne si však vystačí s etnonymom *Slavi*, ktorým

²⁹ „Aspera enim montium, Hungari, et tunc, quum regiones has subigebant, incolis suis *Slavis*, in foedus societatis acceptis, habitare permiserunt. Itaque, semper a *Slavis* colebatur regio. Provinciales hodierni, priorum, sunt posterii, diversa propagatione mixti.“ TURÓCI – NAGY (2013), ref. 3, s. 84-85.

³⁰ „Non sine ratione tamen existimarim eadem *Slavis* huiatibus conversionis ad Christum tempora fuisse, quae *Maharensibus*. Auget opinionis verosimilitudinem *Episcopatus Nitriensis* longa ante *Hungarorum* adventum aetate isthic constitutus, qui sane ad *Slavos Venedosque* hic colentes non minus adtinuit, quam ad *Maharenses*.“ V preklade J. Kordoša: „Nie bez rozmyslu by som však usudzoval, že tunajší *Slováci* sa obrátili ku Kristovi v tých istých časoch, keď *Moravania*. *Nitrianske biskupstvo* zvyšuje pravdepodobnosť tohto názoru, pretože tu bolo zriadené dlho pred príchodom *Maďarov* a určite sa netýkalo *Venédov* a *Slovákov*, ktorí tu sídlili, menej ako *Moravanov*.“ TURÓCI – KORDOŠ, ref. 3, s. 174-175.

³¹ Napríklad: „... cum *Moravorum*, et *Bohemorum*, familiae, pleraeque pannificio deditae, a *Rákócziis*, tum forte huc deductae...“ [keď sem *Rákociovci* priviedli rodiny *Moravanov* a *Čechov*, ktoré sa väčšinou venovali súkenníctvu]. TURÓCI – NAGY (2013), ref. 3, s. 280-281.

³² V preklade J. Kordoša: „... boli to *Jazygovia Metanasti* so sarmatským nárečím, ktoré sa potom stalo *slovanským*.“ TURÓCI – KORDOŠ, ref. 3, s. 172-173.

³³ ULIČNÝ, ref. 25, s. 311.

³⁴ Napríklad: „Denique easdem hasce regiones a civitatibus Germanicis sive armis, sive demigrationibus vacuefactas, *Venedi Slavique* Sarmatici populi penitus insederunt protuleruntque sedium fines in orientalem Germaniam ultra *Vistulam* atque *Albim*.“ V preklade J. Kordoša: „Napokon, keď práve tieto oblasti germánske obyvateľstvo uvoľnilo buď vplyvom bojov, alebo preto, že ho opustilo, celé ich osídlili sarmatské národy *Venédov* a *Slovanov* a posunuli hranice svojich sídel do východnej Germánie za *Vislu* a *Labe*.“ TURÓCI – KORDOŠ, ref. 3, s. 172-173.

³⁵ V predhovore k Doležalovej *Gramatike* doslova hovorí o *Venedoch* ako o predkoch *Slovákov* (de *Venedis*, *Slavorum maioribus*). BELIUS, ref. 27, s. 3.

³⁶ V preklade: „... na ich lepšie rozlíšenie od *Venedov* by sa ich patrilo nazývať etnonymom *Slováci*.“ BELIUS, ref. 12, s. 435.

³⁷ Tibenský hovorí v tejto súvislosti o uhorskom vlastenectve. TIBENSKÝ (1987), ref. 5, s. 355 a 357.

³⁸ Napríklad: „Si temporum rationes, rite subduxerimus, pronum erit definire, a *Maharensibus*, *Slavos nostros*, propagatos fuisse, cum *Marcomannorum*, *Quadorumque* regionem, insederunt.“ BELIUS, ref. 9, s. 52. V preklade M. Florekovej: „Ak správne spočítame čas, bude ľahké určiť, že naši *Slováci* sa rozšírili od *Moravanov*, keď obsadili kraj *Markomanov* a *Kvádov*.“ FLOREKOVÁ, ref. 6, s. 86.

jednoznačne označuje *Slovákov*, ktorí rozprávajú po *slovensky* (*Slavice*) a vyznačujú sa typickými črtami. Lebo práve jazyk a kultúrna odlišnosť sú charakteristickými identifikačnými znakmi etnika v rámci nepriviligovaných vrstiev uhorskej spoločnosti.³⁹

Doterajšie prekladateľské prístupy k Belovmu dielu odporúčajú interpretovať etnonymá *Hungarus* či *Slavus* alternatívne (*Uhor/Maďar*, resp. *Slovan/Slovák*), a to podľa kontextu.⁴⁰ Sami sme sa tento prístup snažili aplikovať pri preklade *Trenčianskej stolice* a *Oravskej stolice*. Po hlbšej analýze však musíme v niektorých prípadoch spochybníť jeho korektnosť. Belovo vnímanie a chápanie etnicity tu totiž nahrádzame naším, resp. moderným chápaním etnicity. Belove *Historické a zemepisné vedomosti o novom Uhorsku* sú ojedinelým komplexným a vzácnym svedectvom stavu historického, etnografického, lingvistického, geografického i prírodovedného poznania v Uhorsku v prvej polovici 18. storočia. Nemôžu teda konkurovať súčasnému stavu poznania, ich hodnota spočíva skôr v pramennej rovine. Úlohou interpretátora by teda nemalo byť korigovanie a adaptovanie Bela na súčasný stav poznania, ale sprostredkovanie jeho myšlienkového sveta v čo najvernejšej podobe s možnosťou (ba až povinnosťou) upozornenia na rozdiely v podobe komentárov a poznámkového aparátu. V prípade analyzovaných etnoným to znamená dôsledné interpretovanie etnonyma *Hungarus* v tvare *Uhor*, ktorý môžeme považovať za historicky zaužívaný tvar⁴¹; ten je u Bela spätý v politickej rovine s Uhorskom (Uhorským kráľovstvom) a v etnickej rovine s Maďarmi (maďarským jazykom).⁴² Etnonymum *Slavus* zas musíme belovskou optikou interpretovať dôsledne v tvare *Slovák* s upozornením na Belov konštrukt o takpovediac autochtónnosti Slovákov⁴³ na našom území.

Počet slov: 3310

Počet znakov vrátane medzier: 23693

³⁹ LYSÝ, Miroslav. Odras etnicity v normách a úradných dokumentoch stredovekého Uhorska. In *Historický časopis*, 2013, roč. 61, č. 3, s. 434.

⁴⁰ FLOREKOVÁ, ref. 6, s. 80.

⁴¹ ULIČNÝ, ref. 25, s. 320.

⁴² Analogicky vníma etnonymum *Hungarus* ešte o storočie neskôr Ján Čaplovič (1780 - 1847), ktorý ním označuje hociktorého obyvateľa krajiny bez ohľadu na jeho národnosť, pričom však za hlavný národ pokladá Maďarov. MISKOLCZY, Ambrus. Povedomie *Hungarus* v 19. storočí. In *Historický časopis*, 2011, roč. 59, č. 2, s. 221.

⁴³ TIBENSKÝ (1984), ref. 5, s. 196.